

TARRACO

B I E N N A L

ACTES

2^{ON} CONGRÉS INTERNACIONAL
D'ARQUEOLOGIA I MÓN ANTIC

AUGUST I LES PROVÍNCIES OCCIDENTALS
2000 ANIVERSARI DE LA MORT D'AUGUST

VOLUM 2

TARRACO

B I E N N A L

ACTES

2^{ON} CONGRÉS INTERNACIONAL D'ARQUEOLOGIA I MÓN ANTIC

AUGUST I LES PROVÍNCIES OCCIDENTALS
2000 ANIVERSARI DE LA MORT D'AUGUST

TARRAGONA, 26-29 DE NOVEMBRE DE 2014

EDICIÓ A CURA DE
JORDI LÓPEZ VILAR

VOLUM 2

TARRAGONA, 2015

Comitè científic

Maria Adserias Sans – Serveis Territorials de Cultura – Generalitat de Catalunya
Lluís Balart Boïgues – Museu d’Història de Tarragona
Francesc Barriach Molas – Reial Societat Arqueològica Tarraconense
Joan Gómez Pallarès – Institut Català d’Arqueologia Clàssica
Jordi López Vilar (secretari) – Institut Català d’Arqueologia Clàssica
Joan Josep Marca – Fundació Privada Mútua Catalana
Ramón Marrugat Cuyàs – Fundació Privada Mútua Catalana
Maite Miró i Alaix – Serveis Territorials de Cultura – Generalitat de Catalunya
Andreu Muñoz Melgar – Arquebisbat de Tarragona
Lluís Piñol Masgoret – Museu d’Història de Tarragona
Antoni Pujol Niubó – Fundació Privada Mútua Catalana
Isabel Rodà de Llanza – Universitat Autònoma de Barcelona – Institut Català d’Arqueologia Clàssica
Francesc Roig i Queralt – Fundació Privada Mútua Catalana
Joaquín Ruiz de Arbulo – Universitat Rovira i Virgili. Càtedra d’Arqueologia
Francesc Tarrats Bou – Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Tots els articles d’aquestes Actes han estat sotmesos a un procés d’avaluació per parells cecs (*peer review*).

© de l’edició, Fundació Privada Mútua Catalana

© del text, els autors

© de les fotografies i il·lustracions, els autors, llevat que s’indiqui el contrari

Primera edició: Novembre de 2015

Maquetació i impressió: Impremta Torrell

Disseny de la coberta: Xavier Braña - Edimark

Fotografies de la coberta: Jennifer Stone (Dreamstime) i Jaume Benages

Dipòsit Legal: T 1547-2015

ISBN: 978-84-608-3860-9

ISBN obra completa: 978-84-608-3793-0

ÍNDIX

VOLUM 1

Le trasformazioni urbanistiche nell mondo romano fra la tarda repubblica e l'età augustea. FABRIZIO PESANDO	15
El programa decorativo de la casa de Octaviano en el Palatino. RICARDO MAR, PATRIZIO PENSABENE	29
<i>Et te, o puer (...), qui omnia nomini debes</i> ¿Por qué llamar Octaviano al joven César?. FRANCISCO BELTRÁN LLORIS	45
Il rinnovamento edilizio di Ercolano in età augustea e giulio-claudia. MARIA PAOLA GUIDOBALDI	51
Il ruolo degli archi onorari augustei nell'architettura celebrativa della prima età imperiale. SANDRO DE MARIA, MANUEL PARADA LÓPEZ DE CORSELAS	57
Anatomía arquitectónica de un proyecto cambiante. El muro oriental del foro de Augusto en Roma, el aula del coloso y la cabecera del pórtico meridional. DAVID VIVÓ, MARC LAMUÀ	65
Cicli statuari dinastici giulio-claudii. Da immagini del potere a <i>imago urbis</i> . Roma e l'Occidente. MARIO CESARANO	71
Imatge i llegat de Lívia Drusil·la en les emissions de moneda augusta i alt imperial. MONTSE GUALLARTE SALVAT, PILAR FERNÁNDEZ URIEL	77
La policromía del Augusto de la Prima Porta: una propuesta procedimental. EMMA ZAHONERO MORENO, JESÚS MENDIOLA PUIG	85
Un emperador en el larario. Reformas religiosas en época de Augusto y su repercusión en la ritualidad doméstica. MARÍA PÉREZ RUIZ	93
La batalla de <i>Actium</i> : ¿es posible un estudio técnico a partir de la iconografía?. ALEJANDRO MARTÍN LÓPEZ, GUILLERMO MORALES SERRAT	99
The concept of skeuomorphism and the spread of glass vessels in the Augustian period. JAN-PIETER LÖBBING	105
La influencia de la obra arquitectónica de Augusto en el panorama contemporáneo: la galería de arte de la Universidad de Yale de Louis I. Khan. RUBEN GARCÍA RUBIO	113
<i>Ars et natura</i> en el paisaje político de la Roma de Augusto: <i>urbs in rure, rus in urbe</i> . MANUEL BENDALA	119
Una perspectiva administrativa de la Hispania de Augusto. JUAN MANUEL ABASCAL	129

Octaviano y la adquisición de Hispania (41-40 aC.). LUIS AMELA VALVERDE	141
Hispania en la obra geográfica de Agripa. MANUEL ALBALADEJO VIVERO, JOSÉ MARÍA GÓMEZ FRAILE	151
<i>Pax et migratio</i> : los beneficios de la <i>pax romana</i> para el fenómeno migratorio en la península Ibérica. JOSÉ ORTIZ CÓRDOBA	159
Las influencias del modelo augusteo en la propaganda dinástica julio-claudia. Los ejemplos hispanos. CLAUDIA GARCÍA VILLALBA	165
Augusto y su dinastía en Hispania: escultura y epigrafía. JOSÉ ANTONIO GARRIGUET MATA, DIEGO ROMERO VERA	173
Bimillenario della nascita di Augusto. La rappresentazione delle province augustee della <i>Hispania romana</i> nella Mostra Augustea della Romanità del 1937-1938. ANNA MARIA LIBERATI	179
August i els Pirineus. ORIOL OLESTI VILA	185
La monumentalització dels espais domèstics en època augustal. El cas de la vil·la del Pla de l'Horta i el <i>suburbium</i> de Gerunda. LLUÍS PALAHÍ, DAVID VIVÓ, JOSEP MARIA NOLLA	193
El moment fundacional de la vil·la romana de la Gran Via-Can Ferrerons (Premià de Mar, Barcelona). MARTA PREVOSTI MONCLÚS, RAMON COLL MONTEAGUDO, JORDI BAGÀ PASCUAL	199
<i>Barcino</i> , la topografía de una fundación augustea: trama urbana y edificios públicos. JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO	207
El Pla Bàrcino: un projecte de ciutat per investigar i donar a conèixer la Colònia <i>Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino</i> . CARME MIRÓ I ALAIX	217
El comercio del vino y los cambios económicos y estructurales en la costa catalana en época de Augusto. RAMON JÁRREGA DOMÍNGUEZ	225
<i>Sant Gregori</i> : una interesante <i>uilla a mare</i> localizada en la costa de Burriana (Castellón, España). JOSEP BENEDITO NÚEZ, JUAN JOSÉ FERRER MAESTRO, JOSÉ MANUEL MELCHOR MONSERRAT	233
Una nueva necrópolis augústea en Sagunto. Los monumentos funerarios de la plaza de la morería. JOSÉ MANUEL MELCHOR MONSERRAT, JOSEP BENEDITO NÚEZ, JUAN JOSÉ FERRER MAESTRO	239
<i>Valentia</i> augustal, ciutat de ficció o ficció de ciutat. ALBERT RIBERA I LACOMBA, ISABEL ESCRIVÀ CHOVER	247
<i>Lucentum</i> : el paisaje urbano augusteo. MANUEL OLCINA DOMÉNECH, ANTONIO GUILABERT MAS, EVA TENDERO PORRAS	255
La reinterpretación de un depósito augusteo: el <i>cantharus</i> de <i>Ilici</i> . ANA M ^a RONDA FEMENIA, MERCEDES TENDERO PORRAS	263

VOLUM 2

Las termas del Puerto de <i>Carthago Nova</i> : un complejo augusteo de larga perduración. MARÍA JOSÉ MADRID, MARTA PAVÍA, JOSÉ MIGUEL NOGUERA CELDRÁN	15
El Puerto de <i>Carthago Nova</i> . Tráfico marítimo a través de los contextos materiales de época augustea. FELIPE CEREZO ANDREO	23
La arquitectura doméstica urbana romana en el valle medio del Ebro: de la tardorrepública a la época de Augusto. LARA ÍÑIGUEZ BERROZPE, PAULA URIBE AGUDO, CARMEN GUIRAL PELEGRÍN	33
Avance a los retratos julio-claudios del foro de la ciudad romana de Los Bañales (Uncastillo, Zaragoza). JAVIER ANDREU PINTADO, LUIS ROMERO NOVELLA, RUBÉN MONTOYA GONZÁLEZ	41
<i>Bilbilis</i> , de ciudad indígena a municipio romano. MANUEL MARTÍN-BUENO, CARLOS SAENZ PRECIADO	49
La arqueología augustea en algunas ciudades del Duero. CESÁREO PÉREZ GONZÁLEZ, EMILIO ILLARREGUI GÓMEZ, PABLO ARRIBAS LOBO	57
<i>Tongobriga civitas "transduriana"</i> na <i>Tarraconense</i> . LINO TAVARES DIAS	67
Estudio arquitectónico del templo de la calle Morería en el <i>forum novum</i> de <i>colonia Patricia</i> . ANA PORTILLO GÓMEZ	75
Una escultura de <i>Divus Augustus Pater</i> localizada en la Bética. CARLOS MÁRQUEZ	81
El teatro de Itálica y su entorno. Evolución del paisaje urbano entre el s. II aC. y el cambio de Era. ÁLVARO JIMÉNEZ SANCHO, FRANCISCO BORJA BARRERA	87
El teatro augusteo de <i>Carteia</i> (San Roque, Cádiz). Nueva documentación arqueológica. LOURDES ROLDÁN GÓMEZ	95
Tras las evidencias del teatro augusteo de <i>Augusta Emerita</i> . PEDRO MATEOS CRUZ, OLIVA RODRÍGUEZ GUTIÉRREZ	103
El aula sacra del teatro de Mérida. Nuevas consideraciones sobre su concepción arquitectónica y la cronología de su pavimento marmóreo. PEDRO MATEOS CRUZ, BEGOÑA SOLER HUERTAS	111
La arquitectura doméstica de <i>Augusta Emerita</i> durante la etapa augustea (25 aC.- 14 dC.). ÁLVARO CORRALES ÁLVAREZ	119
El comportamiento del mercado cerámico emeritense en época de Augusto. MACARENA BUSTAMANTE ÁLVAREZ	125
El legado de Augusto en Hispania. Descripción de algunos aspectos. THOMAS SCHATTNER	133

<i>Tarraco y Augusto entre la República y el Imperio.</i> JOAQUÍN RUIZ DE ARBULO	151
Devoción por Pompeyo, César y Augusto. Mitelene y Tarraco en tiempos cesaro-augusteos. ISAÍAS ARRAYÁS MORALES	167
Tácito y el templo de Tarraco. Nueva propuesta de interpretación. ELENA CASTILLO RAMÍREZ	171
Más datos sobre el templo del <i>Divus Augustus</i> de Tarraco: a propósito de una nueva inscripción. ANTONIO PEÑA, DIANA GOROSTIDI, JOSEP M. MACIAS, ANDREU MUÑOZ, ISABEL RODÀ, IMMA TEIXELL	181
El templo de Augusto en Tarraco, <i>A. Caecina Severus</i> y la estandarización de la arquitectura gigantesca. JAVIER Á. DOMINGO	191
Aportacions al coneixement del recinte de culte imperial de Tàrraco: clavegueram i accessos a l'actual Pla de la Seu. LLUÍS BALART BOÏGUES, JOAN MENCHON BES, CRISTÒFOR SALOM	197
Aproximació a l'amplada de la via Augusta en el tram urbà de Tàrraco, a les seves portes i a l'altura de la façana del circ. JOSEP LLOP TOUS	205
Textura y color: interpretación del espacio escénico del teatro romano de Tarragona. FERRAN GRIS JEREMIAS, JOSÉ-ALEJANDRO BELTRÁN-CABALLERO, DAVID VIVÓ CODINA	211
Una sala de jocs als afores de Tàrraco: l'aprofitament d'espais de treball com a lloc de serveis. JOSEP F. ROIG PÉREZ, IMMA TEIXELL	221
Nuevos datos sobre la evolución del área portuaria occidental y fluvial de Tarraco. Últimas excavaciones en la UA 15 y en la c/ Vidal i Barraquer (antigua Sofrera Pallarès). MOISÉS DÍAZ, MARC GIMENO, INMACULADA MESAS	229
El muelle sobre pilares de Tarraco en época augustea. Historiografía y Fuentes literarias. PATRICIA TERRADO ORTUÑO	237
Los acueductos romanos de Tarraco: cronología y nuevos tramos. INMA MESAS TORRONTERAS	245
<i>Aqua Augusta a Tarraco?</i> . JORDI LÓPEZ VILAR, DIANA GOROSTIDI	251
La <i>officina lapidaria</i> tarraconense en época augustal: actualización del corpus y primeras consideraciones. DIANA GOROSTIDI, JORDI LÓPEZ VILAR	257
Resums	263

AQVA AVGVSTA A TARRACO?

Jordi López Vilar, *Institut Català d'Arqueologia Clàssica*
Diana Gorostidi, *Institut Català d'Arqueologia Clàssica*

La ciutat de *Tarraco* es va abastir de dos aqüeductes que prenién l'aigua dels rius més propers a la ciutat: el Francolí i el Gaià. Es daten entre finals de segle I aC. i finals del I dC. L'aqüeducte del Francolí era el que tenia una longitud menor –15 Km– i prenia l'aigua en un punt entre Puigdelví i el Rourell. El Pont del Diable n'és el tram més espectacular i també el més conegut. Arribava a la ciutat entrant aproximadament per la zona de fòrum de la colònia. L'aqüeducte del Gaià és el més llarg, amb

una longitud d'uns 45 km. Naixia al Pont d'Armentera i arribava a l'acròpolis¹.

L'aqüeducte era un canal format per dos murs paral·lels de pedra lligada amb morter de calç. Entre els dos murs hi havia un paviment que, com la cara interna dels murs, comptava amb un recobriments impermeabilitzant. Tot plegat es cobria amb una volta de canó. Les mesures interiors són aproximadament de 140 cm. d'alçada per 70 d'amplada. Les conduccions disposaven de registres oberts a

Figura 1. Fotografia del bloc amb inscripció (Foto: Jordi López).

¹ La bibliografia bàsica sobre l'aqüeducte del Gaià, tot i que manca un treball en profunditat, és aquesta: CORTÉS, R.; BENET, C.; BERMÚDEZ, A.: "Sobre los acueductos de Tarraco", *XIX Congreso Nacional de Arqueología (Castelló de la Plana, 1987)*, Zaragoza 1989, p. 1091-1100; BONET, M.; CORTÉS, R.; GABRIEL, R.; "Un plànol de l'aqüeducte Pont d'Armentera-Tarragona", a MAR, R.; LÓPEZ, J.; PIÑOL, LL. (ed): *Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*, Documents d'Arqueologia Clàssica, 0, Tarragona, 1993, p. 213-220; SÁNCHEZ REAL, J.; PUJANTE, P.; PALAU, R.: "Datos para el estudio de los acueductos romanos de Tarragona", *Quaderns d'Història Tarraconense* XIII, Tarragona 1994, p. 105-136; CORTÉS, R.; PÉREZ, M.: "Tàrraco i la seva hidràulica", a DDAA: *L'aigua a la història de Tarragona: 200 anys de la seva arribada (1798-1998)*, Tarragona 1998, p. 17-29; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LL.: "Tarragona romana", a DDAA: *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*, Catàleg de l'exposició inaugurada el 1998 a la Volta del Pallol de Tarragona, i organitzada per EMATSA i la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, 1999, p. 19-50; DDAA: *Tàrraco i l'aigua*, Tarragona, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 2004; LÓPEZ VILAR, J., "L'aqüeducte del Gaià", a VERGES, J. M.; LÓPEZ, J. (coord.): *Valls i la seva història. Prehistòria i història antiga*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 2008, p. 365-368; MESAS, I.: "Los acueductos romanos de Tarraco: cronología y nuevos tramos" (en aquestes mateixes Actes).

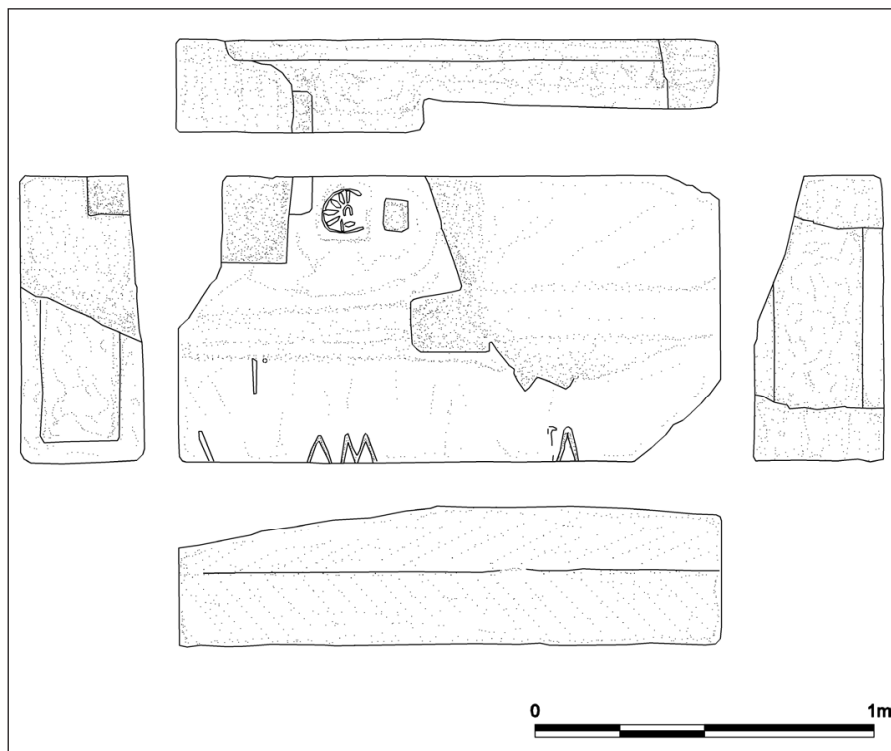

Figura 2. Dibuix del bloc
(Jordi López-Paloma Aliende/ICAC).

la volta que complien la missió de facilitar l'accés del personal de neteja i manteniment. Normalment anava semisoterrat, tot i que de vegades era totalment subterrani (mina) o era aeri, sobre arcades, com el Pont del Diable.

Malgrat el ric corpus epigràfic de la ciutat, no hi havia fins ara cap inscripció que ens fes saber les denominacions que cadascun d'aquests aqüeductes tenia en època romana. L'any 1992, en les obres d'una gran urbanització anomenada "Jardins Imperi", al sud de la població dels Pallaresos i 6,5 Km al nord de Tarragona, van ser destruïts centenars de metres de conducció romana. Només va ser possible intervenir arqueològicament en uns 100 metres lineals en els que van aparèixer dos dels pous d'accés a l'interior, i sobre un d'ells, un carreu caigut.

El carreu, de pedra del Mèdol, mesura 150 per 80 cm i 35 de gruix. La cara principal del bloc presenta una sèrie de marques i restes d'una inscripció que descriurem més endavant. En els dos costats curts i en la cara superior la superfície està encoixinada, mentre la cara inferior està treballada amb línies a espina de peix com per encaixar-hi un altre carreu. Aquests indicis indiquen que estem davant d'un monument que es composava almenys de dos blocs muntats un damunt de l'altre, dels quals tenim només el superior.

La cara frontal està molt malmesa, ja que una gran llenca de pedra corresponent al quart superior dret ha desaparegut. Els angles superior

esquerre i inferior dret s'han perdut, i una rasçada de la màquina que efectuava les obres havia deixat una profunda marca longitudinal. En el centre hi ha una petita àrea rectangular rebaixada de 20 per 25 cm i en el poc que queda de la part superior, un altre petit rebaix de 8 per 7 cm i una figura incisa que mostra un cercle amb línies interiors disposades radialment, potser una roseta. En la part inferior es distingeixen una sèrie de incisions en paral·lel de profunditat i llargària regulars que identifiquem com restes de lletres. Malauradament és una zona molt desgastada i amb nombrosos cops que dificulten la seva lectura. Se'n distingeixen amb claredat cinc:

[---?]A(vac.)AM(vac.)TA[---?]

Donat el context de la troballa, just al costat del *specus* de l'aqüeducte, la seriació de lletres i el lloc que ocupen en la línia es pot restituir el text:

A[QV]AM [AVGV]S]TA[M]

Aquesta lectura es justifica a partir de la reconstrucció de les lletres que manquen en els espais buits de la superfície del bloc.

L'explicació d'aquest fet –l'absència de les lletres que manquen– no és fàcil, però respon a una particular tècnica epigràfica de la que hi ha constància. En realitat es tractaria d'una inscripció realitzada sobre l'estuc que recobriria la cara frontal de la pe-

dra, normalment de tipus porós o de difícil poliment: es cisellaven els caràcters directament sobre l'estuc blanc encara fresc, destacant-se així millor el text un cop repassat amb color vermell. De vegades la força del *lápida* traspassava l'estuc tot deixant senyals a la superfície de la pedra que, un cop perdut l'estuc, romanen a la vista. Existeixen exemples d'època d'August, fins i tot a Tàrraco, com en el fris monumental del teatre romà (RIT 116a-c = CIL II²/ 14, 874). Precisament un dels blocs conservats d'aquesta inscripció presentava, en el moment de la troballa, marques d'aquest tipus. Segons el testimoni del prof. Alföldy, que encara va veure les peces in situ, quedaven "restes de lletres incises amb molta cura d'almenys 20 cm a les restes d'estuc (*opus tectorium*), fins i tot a la part c, també a la superfície queda la resta d'una asta vertical profundament incisa"². Aquest fenomen també es pot observar en altres blocs inscrits amb aquesta tècnica, per exemple, en els arquitraus monumentals realitzats en *tufo* volcànic dels santuaris tardorepublicans de les ciutats llatines de *Praeneste* (CIL I² 2956 = AE 1991, 401) o *Setia*³.

En el cas de la inscripció que ens ocupa, els espais buits a la superfície entre els diversos grups d'astes verticals i obliqües presenten una amplada suficient per encabir els caràcters mancants en cada cas, donant com a resultat la lectura proposada. Si, per una banda, els paral·lels presentats, especialment el procedent de la pròpia *Tarraco*, permeten identificar aquesta mateixa tècnica aplicada al bloc, per l'altra, la presència de l'encoixinat i el treball a espinada de peix, propis de l'època romana, ens confirmen la datació antiga del bloc. *Aquam Augustam*, és, a fi de comptes, un encapçalament molt escaient per a un text trobat a la vora d'un aqüeducte datat aproximadament en època d'August.

Aquesta, doncs, seria la primera línia d'un text més llarg que continuaria en un segon bloc no localitzat⁴. Malgrat no haver-se conservat més paraules, és possible fer una primera valoració de la seva

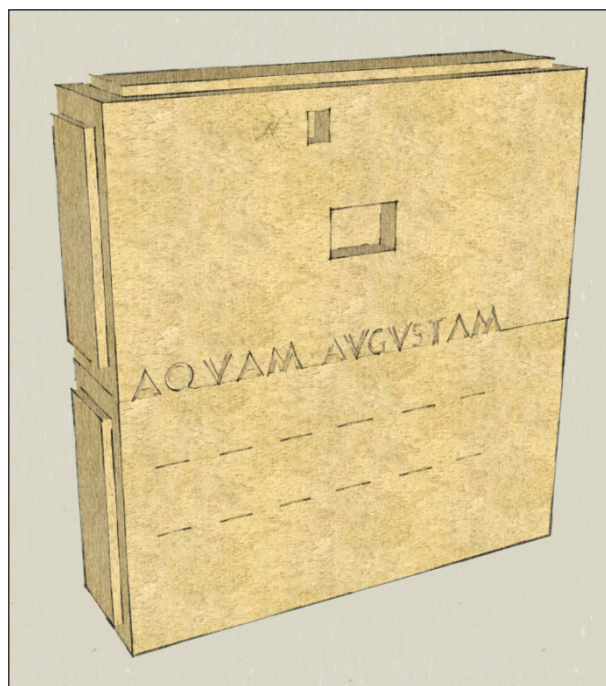

Figura 3. Reconstrucció hipotètica del monument (Paloma Aliende/ICAC).

importància històrica, donat que, de ser aquesta la lectura, es tractaria de la identificació del nom oficial *Aqua Augusta* d'un dels aqüeductes de la capital de la *Hispania citerior*. Aquest nom està constatat per a aquest tipus d'estructures realitzades sota el govern d'August, tant a Itàlia⁵ com en les altres capitals provincials d'Hispania: *Corduba* i *Emerita Augusta*.

La presència de la forma en acusatiu és característica d'una fórmula epigràfica en la que s'inclou el promotor –o restaurador– de l'obra en qüestió, de manera similar al que podem trobar, per exemple, en dues inscripcions de l'àrea de Còrdova que comencen el text de la mateixa manera⁶:

Aquam / Augustam / M(arcus) Cornelius A(uli) f(ilius) Nova[tus?] / Baebius Balbus / praefectus fa-

² Fragment c, segons la descripció d'Alföldy: *Vestigia litterarum accuratissime insculptarum circ. 20 supersunt in reliquiis operis tectorii, praeterea in parte c, ubi hasta recta profunde insculpta est, in superficie quoque lapidis.*

³ VOLPE, R.: "Setia", in *Epigrafia. Actes du Colloque International d'épigraphie latine en mémoire de Attilio Degrassi, Rome 1988*, Roma 1991, p. 382-383, tavv. XXXVII-XXXVIII.

⁴ El fet d'inscriure un text en un monument compost de diversos blocs està també ben documentat a *Tarraco* almenys des d'època juli-clàudia (cf. RIT 160 = CIL II²/ 14, 1007).

⁵ Per exemple a Roma i Nàpols: *Aqua Augusta* a Nàpols (aqueducte del Serino; cf. CAMODECA, G.: "Una ignorata galleria stradale d'età augustea fra Lucrinum e Baiae e la più antica iscrizione di un *curator aquae augustae*", *Atti del Convegno in omaggio a Raimondo Annecchino* (Pozzuoli, 17 gennaio 1997), Napoli, 1997, p. 89-306; *Aqua Augusta* a Roma (cf. ALFÖLDY, G.: "Aqua Augusta per Roma", *Studi sull'epigrafia augustea e tiberiana di Roma*, *Vetera* 8, Roma, 1991, p. 59-64).

⁶ Sobre l'aqüeducte de Còrdova, cf. VENTURA, A.; PIZARRO, G.: "El *Aqua Augusta* (Acueducto de Valdepuentes) y el abastecimiento de agua a la *Colonia Patricia Corduba*", *Actas del V Congreso de Obras Públicas Romanas*, Madrid, 2010, p. 177-203.

Figura 4. Mostra d'inscripcions sobre estuc: elements arquitectònics del teatre de Tàrraco (foto: CIL/BBAW), i arquitraus de *Praeneste* (Foto: Diana Gorostidi) i *Setia* (Font: VOLPE 1991), al Laci.

*br(um) / trib(unus) mil(itum) leg(ionis) VI / Victri-
cis [Pi]ae [Fide]/[l]is flamen provinc(iae) / Baeticae
perducendam / d(e) s(ua) p(ecunia) curavit* (CIL
II2/5, 316).

*Aquam Aug(ustam) / C(aius) Annius C(ai) f(i-
lius) Quir(in)a / Annianus II vir bis / pontif(ex) per-
petualis / muneris municipio suo / ex HS [3] num(m)
orum te/stamento [perduci] iussit* (CIL II2/7, 798).

Com es pot veure en els textos, totes dues presenten una disposició formular semblant: el nom de l'aqüeducte en acusatiu en posició inicial i preminent (ocupant la primera línia), seguit del nom del individu amb el seu *cursus honorum* i finalitzat amb la disposició per a la realització de les obres de canalització de l'aigua (*perducendam, perducit*) realitzats a títol privat (*de sua pecunia, testamentum iussit*). En aquesta línia hauríem d'entendre el text de la inscripció tarraconense, amb la presència a partir de la segona línia del nom del personatge encarregat de la realització de les obres, que les hauria gestionat o bé com a funcionari en representació de la ciutat o bé, com en el cas de Còrdova, a títol personal.

El lloc on va ser trobat el bloc, en mig del camp i sobre l'aqüeducte, en un punt on no hi ha altres restes romanes, contribueix a donar coherència a la nostra proposta. Arribats a aquest punt cal plantejar-se quina era la funció d'aquesta inscripció. La seva forma, que hem d'imaginar composta de com a mínim per un segon bloc més, juntament amb una certa pulcritud estètica representada per la presència de l'encoixinat, permeten imaginar un element de gran visibilitat. La seva localització en un punt tan proper a l'aqüeducte és indicatiu de la seva funció com a fita indicadora, igual que en els exemplars coneguts a Còrdova, Roma i Nàpols.

Probablement també indicava la propietat pública de l'aigua en un indret del suburbi que ja quedava obertament fora de l'àmbit urbà. En aquest sentit, cal recordar una altra inscripció trobada a Riudabella, en un dels extrems de l'*ager Tarraconensis*, relacionada amb una concessió d'aigua a una villa, per part de l'emperador Adrià a un privat (IRAT 53 = CIL II2/14, 2299). Aquest interès en indicar tant la propietat com la concessió del dret d'ús d'un bé com és l'aigua és propi de la idiosincràsia dels

Figura 5. Imatges de les inscripcions de les *Aquae Augustae* de Mèrida (foto d'Angel Ventura i dibuix de J. Hiernard i J. M. Alvarez) i Còrdova (Font: *Hep.* 4, 1994, 288).

romans; ja és ben sabut que van ser els primers en organitzar d'una manera sistemàtica i codificada l'abastiment d'aigua a les ciutats⁷.

Així, doncs, en el territori de Tarraco es conservarien al menys dues inscripcions relacionades amb l'erogació de l'aigua, la primera directament relacionada amb un dels aqüeductes urbans. La lectura que plategem és important perquè dona per primer cop nom a l'aqüeducte més llarg que van construir els romans per nodrir la ciutat de Tàrraco: *Aqua Augusta*.

D'aquesta manera, Tarraco s'igualava amb les altres capitals provincials d'Hispania que comptaven cadascuna amb un aqüeducte amb la mateixa denominació: Mèrida (AE 1984, 493); Còrdova (CIL II²/7, 218 i 219, que a més comptava amb l'*Aqua Nova Domitiana Augusta* segons CIL II²/7, 220) i ara, segons la nostra proposta, també Tarragona.

Tot i això, caldrà estar atents a noves troballes similars, atès que les restes que han quedat d'aquesta inscripció són massa minses.

ABREVIATURES

AE, *L'Année Épigraphique*

CIL, *Corpus Inscriptionum Latinarum*

Hep, *Hispania Epigraphica*

IRAT, D. GOROSTIDI, *Ager Tarraconensis 3. Les inscripcions romanes*, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Tarragona, 2010.

RIT, G. ALFÖLDY, *Die Römische Inschriften von Tarraco*, Madrider Forschungen, 10, Berlin, 1975.

⁷ Cf. LEVEAU, PH.: "Les aqueducs romains, le territoire et la "gouvernance" de l'eau", a: LAGÓSTENA, L.; CAÑIZAR, J. L.; PONS, LL. (ed.): *Aquam perducendam curavit: captación, uso y administración del agua en las ciudades de la Bética y el Occidente romano*, Cadis, 2010, p. 1-20.